

در ساحل نهج البلاغه - تقوا در نهج البلاغه

<?xml encoding="UTF-8">

آثار تقوا

به طور کلی شناخت آثار هر یک از ارزش های اخلاقی، تأثیر زیادی در توجه افراد به آن ارزش و تلاش در راه تحصیل آن خواهد داشت. در این میان، تقوا که یکی از مهم ترین ارزش های اخلاقی است، تأثیر فراوانی در اخلاق فردی و اجتماعی انسان و نورانی شدن دل و جان او خواهد داشت. امیرمؤمنان علیه السلام در مورد برخی از آثار تقوا چنین می فرماید: «همانا تقوا و ترس از خدا، داروی بیماری های دل ها، روشنائی قلب ها، درمان دردهای بدن ها، مرهم زخم جان ها، پاک کننده پلیدی های روح، روشنائی بخش تاریکی چشم ها، امنیت در نا آرامی ها و روشن کننده تاریکی های شماسست. پس اطاعت خدا را پوشش جان، نه پوشش ظاهری قرار دهید و با جان، نه تن، فرمانبردار باشید، تا با اعضا و جوارح بدنتان درهم آمیزد و (آن را) بر همه امورتان حاکم گردانید».

تقوا، سرسلسله ارزش های اخلاقی

امیرمؤمنان علی علیه السلام در سخنی جامع می فرماید: «تقوا، سرآمد همه ارزش های اخلاقی است». روش پارسایان نشان می دهد که آنها لحظه ای در کسب فضیلت های اخلاقی غفلت نمی کردند؛ همان طور که به دانش آموزی می پرداختند، در عرصه عبادت هم کوشا بودند و از کمک رسانی به مردم و فداکاری برای آنها فروگذار نبودند. صداقت، راستگویی، امانت داری، گذشت، بردباری و یاد خدا، همواره در رفتارشان موج می زد؛ چرا که انسان با تقوا، این ارزش های اخلاقی را خواست خدا دانسته، رضایت پروردگار را در تحقق آن می داند و حرکت در راه خلاف آن را نافرمانی خدا می پندارد. از این رو، ذره ای در به دست آوردن آنها سستی و کوتاهی نمی کند.

تقوا، پناهگاه مطمئن

دنیای پر زرق و برق که با ظواهر بسیار فریبنده خود، دام های بزرگی در مسیر زندگی انسان ها به وجود می آورد و هر روز دل بسیاری از افراد را به سوی خود جذب می کند و زنگار گمراهی بر جانیشان می افشاند، بزرگ ترین عامل انحراف از مسیر هدایت است.

تقوا که دستگیره ای محکم و پناهگاه مطمئن آدمی است، او را در دریای پرتلاطم دنیا حفظ می کند و سعادت اخروی را برایش رقم می زند؛ زیرا پرهیزکار واقعی هیچ گاه دچار غفلت و دنیا زدگی نمی شود و همواره به ماورای این جهان می اندیشد. امیرمؤمنان علیه السلام در این باره می فرماید: «به تقوا روی آورید که رشته آن استوار، و دستگیره آن محکم، و قلّه بلند آن پناهگاهی مطمئن است. قبل از فرا رسیدن مرگ، خود را برای پیش آمدهای آن آماده سازید. پیش از آنکه مرگ شما را دریابد، آنچه لازمه ملاقات است فراهم آورید».

تقوا، برکت و رحمت الهی

قرآن مجید در موارد متعددی به انسان های با تقوا بشارت رحمت و برکت می دهد و می فرماید: «هرگاه مردم شهرها ایمان می آوردند و تقوا پیشه می ساختند، بر آنان برکت هایی از آسمان و زمین می گشودیم». امیرمؤمنان علیه السلام نیز در این باره فرموده است: «کسی که تقوا را انتخاب کند، سختی ها از او دور می شود، تلخی ها، شیرین و فشار مشکلات و ناراحتی ها برطرف خواهد شد. نیز مشکلات پیایی و خسته کننده، آسان گردیده و مجد و بزرگی از دست رفته، چون قطرات باران بر او فرو می بارد. همچنین، رحمت باز داشته حق باز می گردد، و نعمت های الهی پس از فرو نشستن به جوشش می آید، و برکات تقلیل یافته فزونی می گیرد. پس، از خدایی بترسید که با پند دادن، شما را سود فراوان بخشیده، و با رسالت پیامبرش شما را نیکو اندرز داده، و با نعمت هایش بر شما منت گذاشته است. خود را برای پرستش خدا فروتن دارید و با انجام وظایف الهی، حق فرمانبرداری را به جا آورید».

درمان بیماری های روح و جان

رعایت تقوا، سبب دور شدن افراد از گناه می شود و سیاهی های ناشی از پی آمدهای منفی گناهان گذشته یا گناهان احتمالی را هم به تدریج از صفحه دل و جان آنها شست و شو می دهد. امیرمؤمنان علی علیه السلام در این باره می فرماید: «به ندای تقوا گوش جان بسپارید و برای به دست آوردن آن تلاش کنید. تقوا را به جای آنچه از دست رفته به دست آورید و عوض هر کار مخالفی که مرتکب شده اید انتخاب کنید. با تقوا، خواب خود را به بیداری تبدیل، و روزتان را با آن سپری کنید. دل های خود را با تقوا زنده کنید و گناهان خود را با آن از بین ببرید. بیماری های روان و جان خود را با تقوا درمان کنید و خود را آماده سفر آخرت گردانید. از تباه کنندگان تقوا عبرت گیرید و خود عبرت پرهیزکاران نشوید. آگاه باشید، تقوا را حفظ کنید و خویشتن را با آن حفظ نمایید».

کلید سعادت دنیا و آخرت

گناه، عزت و شرافت انسان را از بین می برد و او را برده شیطان می کند. در مقابل، تقوا که مبارزه با شیطان و هوای نفس است، کلید سعادت دنیوی و اخروی انسان، و مایه عزت و شرافت و سربلندی، به شمار می رود و با تلاش در عرصه عمل و مراقبت به دست می آید. امیرمؤمنان علیه السلام در این باره می فرماید: «همانا تقوای الهی، کلید هر در بسته، و ذخیره رستاخیز، و عامل آزادگی از هرگونه بردگی، و نجات از هرگونه هلاکت است. در پرتو پرهیزکاری، تلاشگران پیروز، و پروا کنندگان از گناه رستگار می شوند و به هر آرزویی می رسند. ای مردم، عمل کنید که عمل نیکو به سوی خدا بالا می رود، و توبه سودمند است، و دعا به اجابت می رسد، و آرامش برقرار می شود، و قلم های فرشتگان به جریان می افتد. به سوی اعمال نیکو بشتابید پیش از آنکه عمرتان پایان پذیرد».

عامل کنترل

امیال و غرایز گوناگون، وجود آدمی را احاطه کرده است و ظواهر فریبنده دنیا و شیطان از بیرون، و هوای نفس از درون، او را به بیراهه ها می کشاند. بر این اساس، انسان سخت نیازمند وسیله ای برای کنترل و هدایت نفس و پناهگاهی محکم و استوار برای حفظ جان خویش است و بی تردید تقوا می تواند این مقاصد را تأمین کند. امیرمؤمنان علیه السلام در توضیح این مطلب می فرماید: «ای بندگان خدا، شما را به تقوا سفارش می کنم که عامل کنترل و مایه استواری تان است. پس به رشته های تقوا چنگ زنید و به حقیقت های آن پناه آورید تا شما

را به سرمنز آرامش، و جایگاه های وسیع و پناهگاه های محکم و منزلگاه های پر عزّت برساند، در روزی که چشم ها خیره می شود و همه جا در نظر انسان تاریک، و گله های شتر و مال و اموال فراوان فراموش می گردد».

تقوا، مرکبی فرمانبردار

دنیا، سرای کوچ کردن است. از این رو، ما انسان ها در این دنیای مادی باید مرکبی برای سفر آخرتمان مهیا کنیم تا با اطمینان و سلامت به مقصد اصلی و جایگاه ابدی مان رهسپار شویم. در نهج البلاغه، از گناه و نافرمانی خدا به عنوان مرکبی بد رفتار و چموش که صاحبش را به جهنم می رساند، و از تقوا و پرهیزکاری به عنوان مرکبی فرمانبردار و مطیع که صاحبش را به بهشت می رساند، یاد شده است. در سخنی گهربار از امیر سخن، چنین آمده است: «آگاه باشید! همانا گناهان چون مرکب های بد رفتارند که سواران خود را عنان رها شده در آتش دوزخ می اندازند، ولی تقوا، چونان مرکب فرمانبرداری است که سوار خود را عنان بر دست، وارد بهشت جاویدان می کند».

تقوا و آخرت گرایی

تقوا، یکی از ارزش های مهم اخلاقی است که به دست آوردن آن، تأثیر به سزایی در توجه انسان به جهان آخرت و سعی و تلاش برای به دست آوردن سعادت آن جهان خواهد داشت. امیرمؤمنان در مورد این اثر مهم تقوا چنین می فرماید: «ای بندگان خدا، شما را به تقوای الهی سفارش می کنم که زاد و توشه سفر قیامت است. تقوا، توشه ای است که به منزل می رساند و پناهگاهی است که ایمن می گرداند. بهترین گوینده آن را به گوش مردم خواند و بهترین شنونده آن را فرا گرفت.... ای بندگان خدا، همانا تقوای الهی، دوستان خدا را از انجام محرمات باز می دارد و قلب هایشان را پر از ترس خدا می سازد، تا آنکه شب های آنان با بی خوابی و روزهایشان با تحمل تشنگی و روزه داری سپری می شود، که آسایش آخرت را با رنج دنیا و سیراب شدن آنجا را با تحمل تشنگی دنیا به دست می آورند».

تقوا یا گناه؟

رعایت تقوا و ارتکاب گناه، دو نقطه مقابل هم هستند که سعادت و شقاوت را برای انسان رقم خواهند زد. امیرمؤمنان علیه السلام در سخنانی، به توضیح این دو پرداخته و آثار و نتایج هر یک را چنین بیان کرده است: «ای بندگان خدا، بدانید که تقوا، دژی محکم و شکست ناپذیر است، اما هرزگی و گناه، خانه ای در حال فرو ریختن و خوار کننده است که از ساکنان خود دفاع نمی کند و کسی که به آن پناه برد، درامان نیست. آگاه باشید که با تقوا، ریشه های گناهان را می توان برید، و با یقین می توان به برترین جایگاه معنوی رسید.... پروا کنید. همانا خدا، راه حق را برای شما آشکار کرد و جاده های آن را روشن نگاه داشت. پس یا شقاوت دامن گیر یا رستگاری جاویدان در انتظار شماست. از این رو، در این دنیای نابود شدنی برای زندگی جاویدان آخرت، توشه بگیرید که شما را به زاد و توشه راهنمایی کردند».

رعایت تقوا در محضر الهی

امیرمؤمنان علیه السلام درباره نقش تقوا در توجه انسان به حضور همیشگی در برابر خداوند می فرماید: «خدا

شما را به تقوا سفارش کرد و آن را نهایت خشنودی خود، و خواستش از بندگان قرار داد. پس از خدایی بترسید که در پیشگاه او حاضرید و اختیار شما در دست اوست، و همه حالات و حرکات شما را زیر نظر دارد. اگر چیزی را پنهان کنید، می داند و اگر آشکار کردید، ثبت می کند. برای ثبت اعمال، فرشتگان بزرگواری را گمارده که نه حق را فراموش، و نه باطلی را ثبت می کنند. آگاه باشید! کسی که تقوا پیشه کند و از خدا بترسید، از فتنه ها نجات می یابد، و با نور هدایت از تاریکی ها می گریزد، و به بهشت و آنچه دوست دارد، جاودانه می رسد. خدا او را در منزل کرامت خویش مسکن می دهد؛ خانه ای که مخصوص خداست. سقف آن عرش پروردگاری و روشنایی آن از جمال الهی، و زائرانش فرشتگان، و دوستان و هم نشینانش پیامبران الهی هستند».

چرا تقوا؟

شاید برخی بپرسند چرا در آیات و روایات این همه سفارش به تقوا شده است؟ در پاسخ باید گفت که تقوا، اساس و هدف بندگی است و بدون رعایت آن، عبادت های ما بی فایده و اثر است. آری، این جهان با عظمت، بی هدف و مقصود آفریده نشده است و ما انسان ها به بازی گرفته نشده ایم؛ آفریده شده ایم تا بشناسیم و بندگی کنیم و این بندگی بدون تقوا ناممکن است. چنین نقل شده که امیرمؤمنان علیه السلام هرگاه بر منبر می نشست، پیش از سخنانش می فرمود: «ای مردم، تقوای الهی پیشه کنید. هیچ کس بیهوده آفریده نشد تا به بازی پردازد، و او را به حال خود وانگذاشته اند تا خود را سرگرم کارهای بی ارزش کند و دنیایی که در دیده ها زیباست، جای گزین آخرتی نمی شود که آن را زشت می انگارند، و مغروری که در دنیا به بالاترین مقام رسیده، چون کسی نیست که در آخرت به کمترین نصیبی رسیده است».

تقوا، بهترین توشه

دنیا، سرای آماده شدن برای آخرت است. از این رو، فرصت محدود آن را باید غنیمت شمرد و لحظه ای در گردآوری توشه آخرت کوتاهی نکرد. در این میان، تقوا بهترین توشه است. در قرآن می خوانیم: «هر کس تقوا داشته و فردی مصلح باشد، بر او ترس و وحشتی نیست». امیرمؤمنان نیز در نهج البلاغه می فرماید: «کسی که جامه تقوا بر قلبش بیوشاند، کارهای نیکوی او آشکار شود، و در کارش پیروز گردد. پس در به دست آوردن بهره های تقوا فرصت را غنیمت بشمارید و برای رسیدن به بهشت جاویدان، رفتارهای متناسب با آن انجام دهید؛ زیرا دنیا برای زندگی همیشگی شما آفریده نشده؛ گذرگاهی است تا در آن زاد و توشه آخرت بردارید. پس با شتاب، آماده کوچ کردن باشید و مرکب های راهوار برای حرکت مهیا دارید».

شناخت واقعی دنیا و توجه به تقوا

شناخت واقعی دنیا، بهترین مشوق آدمی در توجه به تقوا و آثار سازنده آن است. درک این واقعیت که این دنیای فانی و محدود که خوشی و ناخوشی، زندگی و مرگ، و شادی و غم آن به هم درآمیخته و به سرعت خواهد گذشت، قابلیت دل بستگی ندارد که آدمی برای استفاده بیشتر آن مرتکب هر گناه و جنایتی بشود، خواه ناخواه توجه انسان را به تقوا و تلاش برای تحصیل آن بیشتر می کند. امام علی علیه السلام در این باره فرموده است: «ای بندگان خدا، شما را به تقوای الهی و فرمانبرداری و اطاعت از او سفارش می کنم که نجات فردا و مایه رهایی جاویدان است. خدا آن گونه که سزاوار بود شما را ترسانید، و چنانکه شایسته بود امیدوارتان کرد، و دنیا و بی

اعتباری آن و نابود شدنی بودن و دگرگونی آن را برای شما تعریف کرد. پس از آنچه در دنیا شما را به شگفتی (و دل بستگی) وا می دارد، روی گردانید؛ زیرا مدت کوتاهی در آن اقامت دارید. دنیا به خشم خدا نزدیک ترین، و از خشنودی او دورترین جایگاه است».

تقوا و ادای حق خدا

شکر و سپاس گذاری از نعمت های خداوند، نه تنها یکی از وظایف بندگان در برابر پروردگار است، بلکه از حقوق مسلم او بر افراد شمرده می شود. بدون شک پرهیز از گناه و دوری از نافرمانی از دستورات خداوند که با رعایت تقوا به دست می آید، یکی از بهترین شیوه های ادای حق خداوند بر بندگان خواهد بود. به طور کلی شناخت آثار و فواید تقوا، تأثیر بسیاری در حفظ و رعایت آن خواهد داشت. امیرمؤمنان علی علیه السلام در سخنانی می فرماید: «ای بندگان خدا، شما را به پرهیزکاری سفارش می کنم که حق خداوند بر شماست، و نیز موجب حق شما بر پروردگار می شود. از خدا برای پرهیزکاری یاری بخواهید و برای انجام دستورات خدا از تقوا یاری جویید؛ زیرا تقوا، امروز سپر بلا، و فردا راه رسیدن به بهشت است. راه تقوا روشن، و رونده آن بهره مند، و امانت دارش خداست که حافظ آن خواهد بود. تقوا، همواره خود را بر امت های گذشته عرضه کرده و برآینده نیز عرضه می کند؛ زیرا فردای قیامت، همه به آن نیازمندند».